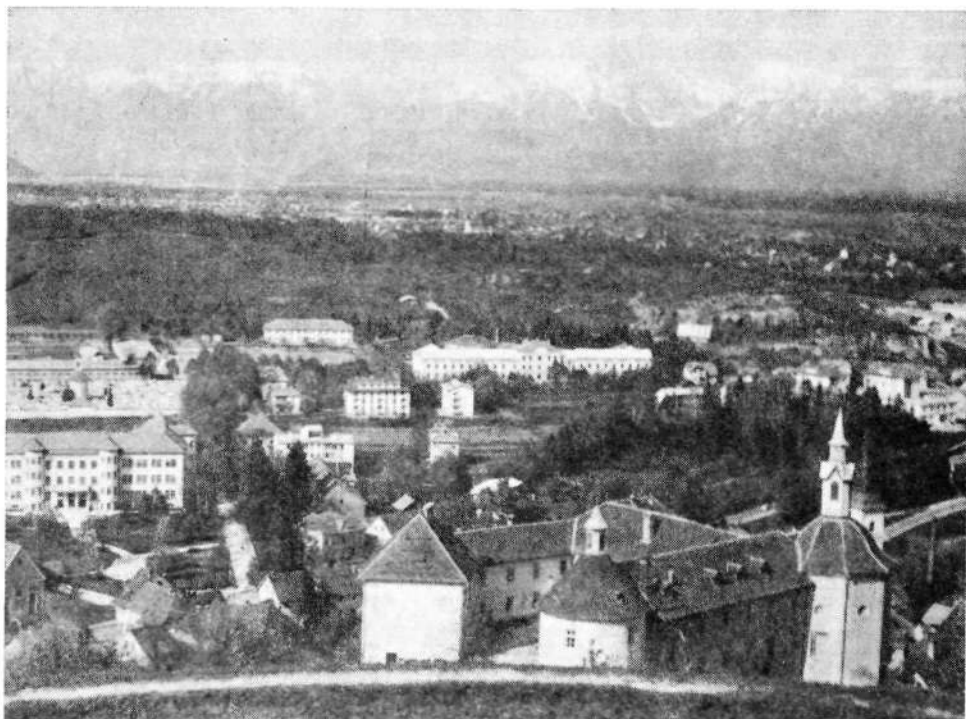

STANE RUPNIK

SPREMEMBE OBSEGA IN SESTAVE ZEMLJIŠČ V OBČINI
ŠKOFJA LOKA V OBDOBJU 1938—1978

Obseg in sestava zemljišč določata proizvodne in prostorske možnosti za razvoj določenega področja. Potrebe po prostoru so vse večje, zato je potrebna racionalna izraba vseh naravnih danosti za enakomeren in usklajen razvoj vseh dejavnosti v prostoru. Kmetijska zemljišča so osnovni pogoj in proizvodno sredstvo za pridelovanje hrane in so deležna posebne družbene skrbi. Obseg obdelovalnih zemljišč kaže potencialne možnosti za pridelovanje hrane.

Obseg kmetijskih površin ni stalen in po naravi dan, temveč je rezultat naravnih pogojev, vlaganj, žuljev in znanja dosedanjih generacij in družbeno-ekonomskih odnosov. Naravna vegetacija področja naše občine je gozd, kmetijske kulture so umetno ustvarjena tvorba, ki zahteva stalno vzdrževanje. Brez stalne prisotnosti človekovega dela kmetijske površine prehajajo v pr-

Pogled na grad in del Škofje Loke leta 1964.

vočno stanje in naravno ravnotežje — gozd. Ker pa v narodnogospodarskem pogledu daje kmetijska zemlja več dohodka kot gozd, je že prvi kolonizator začel krčiti gozd in si s tem omogočil pridelovanje hrane. V stoletja trajajočem boju z naravo je človek ustvaril sedanji izgled krajine. V nekdanj enotno površino gozda je s krčenjem in obdelavo vnesel površine njiv in travnikov, gospodarskih poslopij in naselij ter ustvaril mozaik, ki daje pisan videz žive kulturne krajine. Z vztrajnim delom kmetijstvo poleg osnovne dejavnosti vzdržuje kulturno krajino in s tem primerno okolje, ki je tudi osnova za razvoj turizma in rekreacije. Zaradi naravnih pogojev, zlasti reliefa in klime našega področja, so te neproizvodne funkcije kmetijstva še posebej pomembne.

Površnemu opazovalcu se zdi idilična slika krajine stalna in nespremenljiva. Toda podatki o sestavi in obsegu zemljišč v občini po letih kažejo na hitre in zaskrbljujoče spremembe, ki so že vidne v spremembi izgleda celotne krajine.

Katastrski podatki o zemljiščih kažejo velike in stalne spremembe v obsegu in strukturi kmetijskih in gozdnih zemljišč v občini Škofja Loka. Nekaj razpoložljivih podatkov za obdobje 1938—1978 je zbranih v tabelah 1—3.

Tabela 1

SPREMEMBE V POVRŠINAH ZEMLJIŠKIH KATEGORIJ V OBČINI
ŠKOFJA LOKA
v obdobju 1938—1978 (v ha)

Kategorija	1938	1958	1968	1973	1975	1978
njive in vrtovi	5.526	4.769	4.186	3.935	3.759	3.636
sadovnjaki	691	537	645	623	620	615
travniki	7.486	7.271	7.670	7.668	7.751	7.779
obdel. površina	13.703	12.577	12.501	12.226	12.130	12.030
pašniki	8.683	8.883	6.755	5.255	5.131	4.689
trstičja	—	—	8	9	9	9
kmetijska površina	22.386	21.460	19.264	17.490	17.270	16.728
gozd	27.477	28.260	30.538	32.113	32.287	32.793
neplodno	1.305	1.448	1.366	1.565	1.612	1.646
vsa površina	51.168	51.168	51.168	51.168	51.168	51.167
št. parcel	—	—	—	70.940	72.919	75.004

Tabela 2

SPREMEMBE V SESTAVI ZEMLJIŠKIH KATEGORIJ V OBČINI
ŠKOFJA LOKA
v obdobju 1938—1978 (v ‰)

Kategorija	1938	1958	1968	1973	1975	1978
njive in vrtovi	10,80	9,32	8,18	7,69	7,35	7,11
sadovnjaki	1,35	1,05	1,26	1,22	1,21	1,20
travniki	14,36	14,21	14,99	14,98	15,15	15,20
obdel. površina	26,78	24,58	24,43	23,89	23,71	23,51
pašniki	16,79	17,36	13,20	10,27	10,02	9,16
trstičje	—	—	0,02	0,02	0,02	0,02
kmetijska površina	43,75	41,94	37,65	34,18	33,75	32,69
gozd	53,70	55,23	59,68	62,76	63,10	64,09
neplodno	2,55	2,83	2,67	3,06	3,15	3,22
Skupaj	100	100	100	100	100	100

Pogled na grad in del Škofje Loke leta 1979. Spremembe pejzaža so očitne; grmišča se približujejo mestu, na nekdanjih njivah in vrtovih rastejo stolpnice

Fot. P. Pokorn

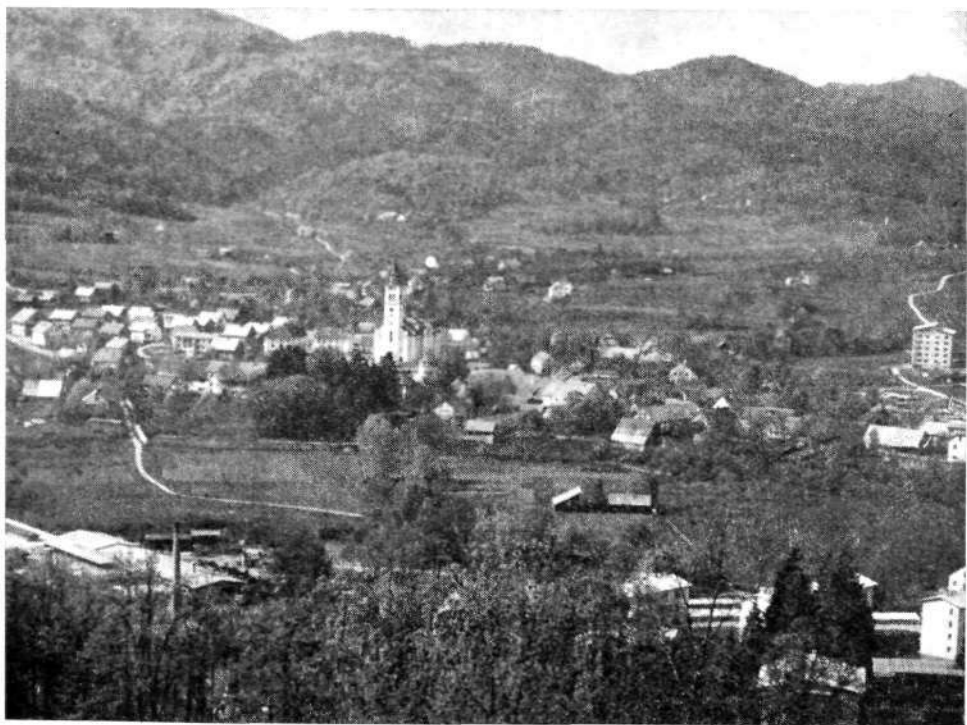
Skupna površina občine Škofja Loka se je v obravnavanem obdobju 1938—1978 večkrat spreminjala. V letu 1938 je znašala skupna površina, ki je pokrivala področje naše občine, 50.092 ha, v letih po drugi svetovni vojni so površine zemljišč občinskih ljudskih odborov, ki so kasneje vključeni v SO Škofja Loka, znašale 50.968 ha. S ponovno vključitvijo KS Žiri v SO Škofja Loka pa znaša skupna površina občine 51.168 ha. Da bi dosegel bolj nazorno primerjavo sprememb površin in sestave zemljiških kategorij, sem podatke o zemljiščih preračunal na današnje površine občine. Sodim, da struktura zemljišč, ki je spreminjala skupno površino občine, ni odstopala od povprečja. Zato lahko odstopanja tako izračunane sestave zemljišč od dejanskega stanja zemljišč zanemarimo.

Leta 1938 je bilo od skupne površine 10,8 % ali 5526 ha njiv. Od takrat dalje se površina njiv stalno manjša. Do leta 1958 se je površina njiv zmanjšala za 757 ha. V naslednjih dvajsetih letih pa še za nadaljnjih 1133 ha, tako da je v letu 1978 le še 3636 ha njiv ali 7,1 %. Podatek nazorno kaže rapidno zmanjševanje površin njiv. Ta neugodni trend je značilen tudi za zadnje desetletno obdobje in še traja. V letih 1968—1973 se je površina njiv zmanjšala za 251 ha, v naslednjih petih letih pa za 292 ha. Ob predpostavki, da se bo zmanjševanje površin njiv tudi v bodoče nadaljevalo po enaki absolutni stopnji, lahko izračunamo, kdaj v občini ne bomo imeli več njiv.

Ob zgornji predpostavki bi v občini čez 66 let, to je leta 2044, ne imeli več njiv. Upajmo, da se to ne bo zgodilo!

Zmanjšujejo se tudi površine sadovnjakov, vendar to zmanjševanje ni tako zaskrbljujoče kot pri njivah, saj se je površina sadovnjakov zmanjšala v obdobju 1938—1978 za 76 ha ali za 11 0/0. Medtem ko se je površina njiv zmanjšala v istem obdobju za 34 0/0. Površina travnikov sicer raste, vendar pa večanje površin znatno zaostaja za zmanjševanjem površin njiv. Večanje površin travnikov je značilno le za obdobje od šestdesetih let dalje. V obdobju 1938—1958 se je površina travnikov zmanjšala za 215 ha ali za 3 0/0. V naslednjih dvajsetih letih pa se je povečala za 308 ha, tako da je v letu 1978 v občini 7779 ha ali 15,2 0/0 travnikov. Ker se površina njiv hitreje zmanjšuje, kot se večajo površine travnikov, se zmanjšujejo tudi površine obdelovalnih zemljišč v občini. Leta 1938 je bilo 13.703 ha ali 26,8 0/0 obdelovalnih zemljišč, do leta 1958 se je površina zmanjšala za 1126 ha, v naslednjih dvajsetih letih pa še za 547 ha, tako da imamo sedaj še 12.030 ha obdelovalnih zemljišč ali 23,5 0/0 od skupne površine.

Tudi površina pašnikov se stalno manjša. Leta 1938 je bilo pašnikov še 8683 ha ali 16,8 0/0, v letu 1978 pa jih je le še 4689 ha. Površina pašnikov se je zmanjšala skoraj za polovico. Ob tem velja opozoriti tudi na različno prikazovanje pašnikov. V letih 1936—1938 so pašniki in senožeti vođeni skupaj kot pašnik, v letih 1953—1955 ločeno. Od 1961 dalje pa so senožeti opuščene kot

Stara Loka z okolico leta 1964

Fot. P. Pokorn

zemljiška kategorija. Senožeti boljše kakovosti so vključene med travnike, slabše pa med pašnike. Kmetijskih površin je bilo v letu 1938 še 43,8 %. Leta 1978 pa le še 16.728 ha ali 32,6 %. Podrobnejši pregled zmanjševanja kmetijskih površin kaže, da se je površina kmetijskih zemljišč v obdobju 1958—1968 zmanjšala za 2196 ha, v naslednjem desetletnem obdobju pa za 2536 ha. Največje je bilo zmanjšanje kmetijskih površin v letih 1968—1973, in sicer za 1774 ha.

Zmanjševanje kmetijskih površin pa nadomesti večanje gozdnih in neplodnih zemljišč. V letu 1938 je gozd pokrival 53,7 % površine občine, v letu 1978 pa po katastrskih podatkih že 64,1 %. To pomeni povečanje za 5316 ha ali za 19 %. V teh podatkih niso zajeti gozdovi, za katere v katastru še ni izvršena sprememba kulture. Podatki kažejo, da se površine gozdov širijo vse hitreje. V obdobju 1938—1958 se je površina gozdov povečala za 783 ha ali za 2,9 %, v naslednjem dvajsetletnem obdobju pa se je površina gozdov povečala še za 4533 ha ali za 16 %. Pri tem moramo upoštevati to, da se z novim zaraščanjem povečujejo predvsem površine nekvalitetnih gozdov, predvsem grmišč, za urejanje katerih bi bila potrebna večja družbena vlaganja. Površine neplodnih zemljišč se tudi rapidno povečujejo. Leta 1938 je bilo 2,6 % neplodnih zemljišč, v letu 1958 2,8 %, v letu 1978 pa že 3,2 % ali 1646 ha.

Razlogi za tako obsežne spremembe v sestavi zemljišč so številni in jih v tem sestavku ni mogoče obdelati. Z razvojem kmetijstva je problematika izrabe zemljišč vse bolj zapletena.

Na zmanjševanje kmetijskih površin vplivajo tako makro- in mikroekonomski pogoji. Zaradi vedno večjih potreb prostora za nekmetijske namene, predvsem urbanizacije, se zmanjšujejo površine najboljših ravninskih obdelovalnih zemljišč. Zaradi usmerjanja našega kmetijstva v živinorejo se zmanjšujejo površine njiv in večajo površine travnikov. Zmanjševanje števila aktivnih kmečkih prebivalcev in v zvezi s tem pomanjkanje delovnih moči, pomanjkanje ekonomskega interesa, uvajanje mehanizacije in usmerjanje proizvodnje ima za posledico opuščanje mejnih kmetijskih zemljišč in prepuščanje teh zemljišč naravnemu zaraščanju. Pri tem se vedno znova postavlja vprašanje pravilnega vrednotenja teh površin, kar je ena izmed nalog prostorskega planiranja.

Opisane spremembe v obsegu in sestavi zemljišč v občini niso značilne le za našo občino, temveč so prisotne tudi v republiki in drugih evropskih državah. Primerjava sestave zemljišč občine z republiko za leto 1975 pokaže, da ima naša občina sorazmerno majhen delež njivskih površin. V SR Sloveniji je namreč 12,9 % njiv, v občini pa le 7,7 %. Delež sadovnjakov in travnikov pa je v občini le malo nižji kot v republiki. Obdelovalne površine v občini predstavljajo 23,7 %, v republiki pa 30,8 %, medtem ko je kmetijskih zemljišč v občini 33,8 %, v republiki pa 43,5 %. Največja razlika pa je v deležu gozdnih površin. V letu 1975 je bilo po katastrskih podatkih 63,1 % gozdnih površin, v Sloveniji pa 49 %.

Pomemben kazalec bogastva obdelovalnih zemljišč je površina obdelovalnih zemljišč na prebivalca. V občini odpade na prebivalca 36 arov obdelovalnih površin, v republiki 35 arov, v SFRJ 51 arov, v Avstriji 41 arov, v Danski 56 arov, v Švici pa 18 arov. Razen Švice težko najdemo deželo, ki ima manj obdelovalnih zemljišč na prebivalca kot naša republika oziroma občina. Skromen obseg obdelovalnih zemljišč nam nalaga dolžnost, da z obdelovalnimi

Tabela 3

ABSOLUTNE SPREMEMBE (v ha) IN INDEKSI SPREMENB POVRŠIN ZEMLJIŠKIH KATEGORIJ
MED POSAMEZNIMI LETI

Kategorije	1938— 1958	Indeks	1958— 1968	Indeks	1968— 1978	Indeks	1968— 1978	Indeks	1938— 1978	Indeks
njive in vrtovi	— 757	86,3	— 583	87,8	— 550	86,9	— 1133	76,2	— 1890	65,8
sadovnjaki	— 154	77,7	+ 108	120,1	— 30	95,3	+ 78	114,5	— 76	89,0
travniki	— 215	97,1	+ 399	105,5	+ 109	101,4	+ 308	107,0	+ 293	103,9
obdel. površina	— 1126	91,8	— 76	99,4	— 471	96,2	— 547	95,7	— 1673	87,8
pašniki	+ 200	102,0	— 2128	76,0	— 2066	69,4	— 4194	52,8	— 3994	54,0
trstičje	—	—	+ 8	—	+ 1	—	+ 9	—	+ 9	—
kmet. površine	— 926	95,9	+ 2196	89,8	— 2536	86,8	— 4732	78,0	— 5658	74,7
gozd	+ 783	102,9	+ 2278	108,1	+ 2255	107,4	+ 4533	116,0	+ 5316	119,4
neplošno	+ 143	111,0	+ 82	94,3	+ 280	120,5	+ 198	113,8	+ 341	126,1

Stara Loka z okolico leta 1979

zemljišči smotrno gospodarimo. Značilnosti sprememb zemljiških kategorij veljajo tudi za družbeni sektor zemljišč. Od skupne površine občine je bilo pred desetimi leti 18,8 % družbenih zemljišč. Obseg družbenih zemljišč se le počasi povečuje. Družbeni sektor gospodari na 928 ha obdelovalnih površin ali na 7,7 % vseh obdelovalnih površin. V zadnjih desetih letih so se obdelovalne površine zmanjšale za 167 ha. Kmetijskih površin ima družbeni sektor 1609 ha ali 10,6 % vseh kmetijskih zemljišč. Tudi ta delež se ne povečuje. Večajo pa se površine družbenega sektorja gozdov. Družbeni sektor gospodari na 6989 ha, kar je 21,3 % vseh gozdnih površin.

Poleg opisanih sprememb v obsegu in sestavi zemljišč moramo omeniti tudi še nadaljnje drobljenje zemljišč. Letno se število parcel poveča v povprečju za prek 800. Drobljenje kmetijskih in gozdnih zemljišč je ovira za smotrnejše gospodarjenje s temi zemljišči in teče hitreje kot proces združevanja zemlje v večje obdelovalne komplekse in skupno proizvodnjo.

Katastrski podatki o zemljiščih sicer kažejo verno sliko sprememb in stanja zemljišč v občini. Velja pa poudariti, da se stanje zemljišč po katastru razlikuje od stanja v naravi. Dejanska valorizacija kmetijskih zemljišč je bila izvedena v letu 1976, ko je bila v skladu s tehničnimi navodili o razvrščanju zemljišč v primernostne kategorije na podlagi zakona o kmetijskih zemljiščih (Uradni list, št. 26/73) izdelana kategorizacija kmetijskih zemljišč. Na podlagi navodil, ki upoštevajo talno podlago, nagib, relief, osončenje, možnost strojne obdelave, so bila zemljišča razvrščena v 8 kategorij.

Rast severnega dela mesta

Fot. P. Pokorn

V prvi kategoriji so zemljišča, ki imajo najširšo možnost kmetijske rabe tal, omogočajo gojenje vseh kmetijskih rastlin in uporabo vseh vrst mehanizacije. Po podatkih kategorizacije je takih zemljišč v občini 999 ha.

Druga kategorija, ki obsega zemljišča, na katerih je delno otežkočena raba tal zaradi fizikalnih lastnosti tal, kar zmanjšuje možnost izbora gojenja kmetijskih rastlin, obsega 825 ha zemljišč.

Tretja kategorija vključuje zemljišča, kjer najpogosteje nastopa travniška vegetacija in kjer je možna uporaba mehanizacije, obsega 4235 ha.

Četrta kategorija vključuje zemljišča, na katerih je potrebno izvajanje hidromelioracij. Takih zemljišč je v občini 185 ha.

V peto kategorijo so vključena zemljišča na zelo razgibanem reliefu, nagib je večji od 45 %. To so predvsem pašniške in travniške površine in obsegajo 4280 ha.

Prvih pet kategorij, ki obsegajo 10.524 ha, predstavlja zelo primerne in primerne kmetijske površine. Po oceni je 4038 ha zelo primernih in 6486 ha primernih površin. Druge površine po kategorizaciji so za kmetijstvo manj primerne, ker na njih ni možna uporaba mehanizacije. Taka je šesta kategorija, ki obsega 1335 ha, taki so planinski pašniki, ki obsegajo 205 ha in 836 ha zemljišč, ki so v zaraščanju. Neplodnih površin je 1136 ha. Skupna površina vseh kategorij zemljišč je 14.036 ha. Vse preostale površine so v kategorizaciji evidentirane kot gozd, torej 37.132 ha, kar je 72,6 % celotne površine.

Površine kmetijskih zemljišč po teh podatkih so znatno manjše, kot jih kažejo katastrski podatki. Največje razlike so prav pri površinah višjih kategorij, na katere se je širil gozd. V ravninskem predelu občine je po oceni 3000 ha obdelovalnih zemljišč. Te površine se zmanjšujejo zaradi spremembe namembnosti zemljišč v nezemeljske namene. Zaradi usmeritve v živinorejo se njive v večjem obsegu spreminjajo v intenzivne travnike. Mejne kmetijske površine, na katerih ni možno uporabljati mehanizacije, pa so v veliki meri prepuščene naravnemu zaraščanju. Zaradi zmanjševanja kmetijskih zemljišč je možno obdržati obstoječi obseg kmetijske proizvodnje le z večjimi vlaganji in s pospešenim urejanjem kmetijskih zemljišč za sodobno obdelovanje.

Opisani razlogi nas silijo, da z zemljišči še bolj racionalno gospodarimo in jih ohranjamo tudi bodočim generacijam v polni proizvodni sposobnosti.

Viri

Almanah SO Škofja Loka za leta 1972—1978. — Arhivski podatki Geodetske uprave SRS, Ljubljana 1977. — K. Vadnal, Spremembe v obsegu in sestavi slovenskih kmetijskih zemljišč v obdobju 1966—1978, Sodobno kmetijstvo 3, 1979. — Nove-lacija urbanističnega programa občine Škofja Loka, Urbanistični zavod, Projektivni atelje Ljubljana, št. projekta 1959. — P. Simonič, Kmetijstvo v loškem okolišu nek-daj in danes, Loški razgledi 9, 1962, str. 149—170. — Statistični podatki po občinah SR Slovenije. Kmetijstvo, Zavod za statistiko SRS, Ljubljana (izdaja 1968—1978).

Résumé

CHANGEMENTS DE L'ÉTENDUE ET D'ORIENTATION DES TERRAINS DANS LA COMMUNE DE ŠKOFJA LOKA DANS LA PÉRIODE 1938—1978

L'étendue et l'orientation des terrains subissent continuellement des changements. On a cherché à démontrer à l'aide des documents du registre terrier ces changements dans la période 1938—1978. Puisque on change l'orientation des terrains

agricoles pour des buts non-agricoles, l'étendue des meilleurs terrains agricoles est en diminution et à cause de la favorisation de l'élevage, les champs se transforment en prés intenses tandis que les terrains de qualité médiocre qu'on ne peut point labourer à l'aide des machines on les abandonne ou l'on les transforme en forêt.

Il ne reste que 16.728 ha ou 32,6 % de la superficie totale des terrains agricoles de la commune de Skofja Loka. Les terrains agricoles ont diminué en dernière vingt années de 4.732 ha ou de 22 %. La superficie des forêts a augmenté en même temps de 4.533 ha ou de 16 % de manière que la forêt couvre déjà 32.793 ha ou 64,1 % de superficie totale de la commune. Les terrains infertiles ont augmenté de 20 % et ils couvrent 3,2 % de superficie totale. Les données qu'on peut puiser dans le registre terrier diffèrent de l'état réel des terrains. D'après la catégorisation des terrains, il y a 10.524 ha de champs favorables ou très favorables à l'agriculture tandis que les autres terrains ne sont pas tellement favorables. Les mêmes données nous renseignent que, dans la commune, il y a 37.132 ha ou 72,6 % de forêts. A cause des tendances peu favorables, on sera obligé de mener une économie des terrains plus rationnelle.